

Štátny pedagogický ústav
Bratislava

Úloha školského špeciálneho pedagóga v základnej škole

Informatívno-metodický materiál

Informatívno-metodický materiál Úloha školského špeciálneho pedagóga v základnej škole schválilo Ministerstvo školstva Slovenskej republiky dňa 10.9. 1999 pod číslom 260/1999-44 s účinnosťou od 1. septembra 1999.

Obsah

1. Základná škola a integrácia zdravotne postihnutých detí
2. Prijatie zdravotne postihnutého žiaka do bežnej základnej školy a úloha školského špeciálneho pedagóga
3. Individuálny výchovno-vzdelávací program
4. Spolupráca učiteľa a školského špeciálneho pedagóga
5. Organizácia práce školského špeciálneho pedagóga vo vyučovacom procese
6. Výchovno-terapeutické úlohy školského špeciálneho pedagóga
7. Spolupráca školského špeciálneho pedagóga s rodičmi zdravotne postihnutých žiakov
8. Úloha školského špeciálneho pedagóga pri úprave prostredia triedy
9. Hodnotenie výchovno-vzdelávacích výsledkov zdravotne postihnutého žiaka

1. Základná škola a integrácia zdravotne postihnutých detí

Integrované vzdelávanie zdravotne postihnutých detí na bežných základných školách znamená rovnakú šancu pre všetkých. Je prejavom úsilia o odstránenie nespravodlivosti a nerovnosti medzi ľuďmi.

“ Zdravotne postihnuté deti musia mať rovnaké právo na prístup k vzdelaniu a k výchove ako všetky ostatné deti. Kdekoľvek je to možné a vhodné, malo by sa vzdelávanie a výchova integrovať do bežného vzdelávacieho systému.

Spoločenstvo by malo vo vzdelávacom procese naučiť zdravotne postihnuté deti prinášať spoločnosti úžitok, a to v takom vzdelávacom prostredí, ktoré je čo najmenej obmedzujúce.”

(Charta na 80 - te roky, článok 45 a 46)

Systém integrovaného vzdelávania spolu s ostatnou populáciou predstavuje kontinuum od rozličných foriem parciálnej integrácie, poskytovania špeciálnych služieb až po úplné začlenenie zdravotne postihnutého žiaka v triede bežnej školy.

Systém starostlivosti a vzdelávania o zdravotne postihnuté deti v zmysle od najviac reštriktívneho po najmenej reštriktívne prostredie je nasledovný:

1. *Umiestnenie v nemocnici, alebo v ústave sociálnej starostlivosti.* Komplexná starostlivosť o najťažšie postihnutých jedincov, súčasťou ktorej je výchovné pôsobenie na základe individuálneho programu.

2. *Vyučovanie dieťaťa učiteľom dochádzajúcim do rodiny.* Vyučovanie ťažko postihnutých detí, ktoré nemôžu chodiť do školy, alebo detí, ktoré sa zotavujú po ťažkej chorobe.

3. *Výchova a vzdelávanie v internátnej špeciálnej škole.* Uskutočňuje sa ak špeciálna škola nie je v mieste bydliska rodičov, alebo u ťažko zdravotne postihnutých detí, príp. u zdravotne postihnutých detí s nedostatočnou rodičovskou starostlivosťou. Starostlivosť je zabezpečená počas 24 hodín denne. Deti sú ubytované v internáte, pričom navštevujú školu, ktorá je súčasťou komplexu, alebo inú školu v mieste bydliska.

4. *Výchova a vzdelávanie v špeciálnej škole s dennou dochádzkou.* Deti, ktoré bývajú vo svojej rodine a navštevujú školu v mieste bydliska. Perspektívne spôsob výchovy a vzdelávania pre tie stredne a ťažšie postihnuté deti, pre ktoré z rozličných dôvodov nebude možné zabezpečiť integrované vzdelávanie na bežných školách.

5. *Výchova a vzdelávanie v špeciálnej triede na bežnej škole.* Špeciálna trieda je umiestnená v budove bežnej základnej školy. Vyučovanie sa uskutočňuje podľa špeciálnych učebných osnov a s učiteľom - špeciálnym pedagógom vo všetkých predmetoch, pričom sa postihnuté deti kontaktujú s ostatnými deťmi z tried základnej školy počas mimoškolských aktivít.

6. *Výchova a vzdelávanie na špeciálnej škole, alebo v špeciálnej triede na bežnej škole s vyučovaním vybraných vyučovacích predmetov v bežnej triede.* Postihnuté deti sú žiakmi špeciálnej triedy umiestnenej v budove základnej školy, pričom vyučovanie niektorých predmetov majú zabezpečené spoločne spoločne s deťmi bežných tried

základnej školy. Kontakt postihnutých a nepostihnutých detí sa uskutočňuje aj v rámci mimoškolských aktivít.

7. *Výchova a vzdelávanie v triede bežnej základnej školy, pričom niektoré špeciálne vyučovacie predmety má žiak zabezpečované individuálne mimo bežnej triedy.* Vyučovania väčšiny predmetov sa postihnutý žiak zúčastňuje spolu s ostatnými spolužiakmi. Niektoré vyučovacie predmety zabezpečuje špeciálny pedagóg individuálne mimo bežnej triedy. Sú to buď špeciálne vyučovacie predmety (napr. rozvíjanie komunikačných zručností, individuálna logopedická starostlivosť ap.), alebo tie predmety, v ktorých žiak postupuje podľa individuálneho plánu a vyučovanie prebieha separátne v špeciálnej miestnosti (triede), ktorá je podľa potreby vybavená aj špeciálnymi učebnými pomôckami.

8. *Výchova a vzdelávanie v bežnej triede základnej školy s pomocou školského špeciálneho pedagóga v triede.* Postihnutý žiak sa učí v bežnej triede spoločne s ostatnými spolužiakmi, pričom na všetkých, alebo niektorých predmetoch mu poskytuje pomoc špeciálny pedagóg. Postihnutý žiak môže mať vypracovaný v niektorých, alebo vo všetkých predmetoch individuálny vzdelávací plán.

9. *Výchova a vzdelávanie v bežnej triede základnej školy s konzultáciami so školským špeciálnym pedagógom, alebo so špeciálnym pedagógom z poradne.* Postihnutý žiak sa učí v bežnej triede spolu s ostatnými žiakmi. V pravidelných časových intervaloch (týždenne, mesačne) sa stretáva so špeciálnym pedagógom, ktorý sleduje jeho vývin a podľa potreby mu poskytuje špeciálno-pedagogickú pomoc. Špeciálny pedagóg tiež poskytuje odborné konzultácie učiteľom, vyučujúcim postihnutého žiaka.

10. *Výchova a vzdelávanie v bežnej triede základnej školy bez pomoci špeciálneho pedagóga.* Ľahko zdravotne postihnutý žiak sa učí v bežnej triede spolu s ostatnými žiakmi. Špeciálny pedagóg posúdi a odporučí spôsob vzdelávania žiaka na začiatku pri umiestnení do bežnej školy, pričom sú možné priebežné konzultácie s učiteľom a rodičmi počas školského roka. Špeciálny pedagóg priebežne sleduje vývin postihnutého žiaka a v prípade potreby uskutočňuje odborné intervencie.

Podstata integrácie je v osvojení si princípu rešpektovania individuality každého žiaka.

Integrácia neznamená len zaradenie zdravotne postihnutého žiaka do triedy bežnej školy so zabezpečením špeciálno-pedagogického servisu. Efektívna výchova a vzdelávanie zdravotne postihnutých detí na bežných školách si vyžaduje utvorenie sociálneho prostredia založeného na vzájomnej tolerancii, rešpektovania a spolupatričnosti. Uznávanie a praktické uplatňovanie týchto hodnôt je vecou všetkých participujúcich účastníkov - od riaditeľa školy, učiteľov, špeciálnych pedagógov, lekárov, zdravotnej sestry, psychológov, sociálnych pracovníkov až po rodičov a spolužiakov. Cieľom je zabezpečenie špeciálno-pedagogických potrieb na individuálnej úrovni každého zdravotne postihnutého žiaka.

Integrované vzdelávanie znamená úsilie o vytvorenie zjednotenej školy - školy pre všetkých, ktorá prijme všetkých žiakov, a to okrem žiakov "zdravých" aj žiakov zdravotne postihnutých, ako aj tých , ktorí nie sú postihnutí, ale majú špecifické výchovné a vzdelávacie potreby z hľadiska ich národnosti, etnického pôvodu, pôvodného sociálneho a kultúrneho prostredia, ako aj žiakov, ktorí sú výnimočne

nadaní. Znamená to uplatnenie takej koncepcie vzdelávania a utvárania školského prostredia, ktoré bude otvorené pre všetkých žiakov s rozličnými vzdelávacími potrebami, prispôsobovanie školy potrebám a schopnostiam žiakov a nie naopak - zadelovanie žiakov do škôl podľa vopred stanovených cieľov, úloh a obsahu vzdelávania. Vychádzajúc z uvedeného, uplatnenie integrácie si vyžaduje zmenu koncepcie vzdelávania (modifikáciu cieľov, obsahu, metód, vyučovacích foriem), personálneho a materiálneho zabezpečenia adekvátne potrebám a schopnostiam žiakov. Dôraz sa kladie na individuálny prístup ku **každému** žiakovi. Škola, kde sa takto chápe vzdelávanie, je viac flexibilná a bez väčších problémov môže zabezpečiť podmienky nielen pre zdravotne postihnutých žiakov, ale aj vyššiu efektívnosť výchovy a vzdelávania u všetkých ostatných žiakov, z ktorých každý má individuálne osobnostné vlastnosti, schopnosti a predpoklady pre dosahovanie školskej úspešnosti.

Filozofia takto chápanej výchovy a vzdelávania vychádza z nasledovných princípov:

1. Všetky deti bezohľadu na rasu, pohlavie, vek, osobnostné predpoklady učíť sa, pôvodné ekonomické, sociálne a kultúrne prostredie, náboženstvo majú možnosť sa vzdelávať na bežnej škole.
2. Každý žiak má právo na také zabezpečenie výchovno-vzdelávacieho procesu, ktoré zodpovedá jeho individuálnym osobnostným predpokladom a potrebám. Individuálny prístup v zmysle uvedeného zahŕňa individualizáciu učebného plánu, učebných osnov, vyučovacích metód, poskytovania služieb ďalších odborných pracovníkov (špeciálny pedagóg, psychológ, rehabilitačný pracovník, lekár, sociálny pracovník atď), ktoré umožnia optimálny rozvoj osobnosti žiaka a umožnia mu byť úspešný pri plnení školských cieľov a úloh.
3. Výchovno-vzdelávací prístup ku každému žiakovi je založený na rešpektovaní individuality osobnosti, chápaní jednotlivca ako schopného sa vzdelávať a podieľať sa na tvorbe hodnôt pre život spoločnosti.
4. Všetci žiaci sú vychovávaní v zmysle vzájomnej tolerancie, úcty, humanizmu.
5. Všetci žiaci majú možnosť spolu sa učíť, komunikovať, hrať sa a zúčastňovať sa výchovno-vzdelávacích, kultúrnych, rekreačných a spoločenských aktivít v rámci vyučovacej aj mimovyučovacej činnosti školy.
6. Zabezpečenie podmienok efektívnej integrácie je výsledkom spolupráce odborných pracovníkov, rodičov, spolužiakov a spoločenských organizácií.
7. Riaditeľ (riaditeľka) školy je spolu s odborným personálom povinný (-á) využiť všetky dostupné zdroje na utvorenie prostredia a podmienok pre efektívnu výchovu a vzdelávanie žiakov s rozličnými výchovno-vzdelávacími potrebami, s rozdielnymi osobnostnými predpokladmi učíť sa.
7. Správne a riadiace orgány rezortu školstva sú povinné v rámci svojej pôsobnosti podporovať školy pri vytváraní prostredia a podmienok pre zabezpečenie výchovy a vzdelávania žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami .

Vyhláška Ministerstva školstva č. 43/1996 Zb. z 26. januára 1996 o podrobnostiach o výchovnom poradenstve a o poradenských zariadeniach hovorí o zriaďovaní inštitúcií, ktoré sa zúčastňujú na výchove a vzdelávaní zdravotne postihnutých žiakov na bežných školách. Predovšetkým sú to špeciálno-pedagogická poradňa, detské integračné centrum a školský špeciálny pedagóg.

Školský špeciálny pedagóg sa priamo podieľa na výchove a vzdelávaní zdravotne postihnutého žiaka na bežnej škole. Podieľa sa na vypracovávaní individuálneho výchovno-vzdelávacieho plánu, v procese vyučovania poskytuje žiakovi individuálne špeciálno-pedagogické, terapeutické a rehabilitačné služby. Poskytuje konzultácie, rady a informácie ostatným odborným pracovníkom školy ako aj rodičom dieťaťa. Podľa potreby spolupracuje s ostatnými poradenskými inštitúciami, predovšetkým so špeciálno-pedagogickou poradňou, pedagogicko-psychologickou poradňou, detským integračným centrom, školským psychológom a výchovným poradcom.

2. Prijatie zdravotne postihnutého žiaka do bežnej základnej školy a úloha školského špeciálneho pedagóga

O prijatí zdravotne postihnutého žiaka na bežnú školu rozhoduje riaditeľ (-ka) na základe návrhu tímu odborných pracovníkov školy (školský špeciálny pedagóg, učiteľ, školský psychológ, výchovný poradca), podľa potreby aj lekára, rehabilitačného pracovníka, ako aj pracovníkov ďalších poradenských zariadení (špeciálno-pedagogická poradňa, pedagogicko-psychologická poradňa, detské integračné centrum). Vychádza maximálne v ústrety rodičom, ktorí majú právo požadovať, aby ich zdravotne postihnuté dieťa bolo vzdelávané na bežnej škole.

Za utvorenie podmienok pre prijatie a vzdelávanie zdravotne postihnutého dieťaťa na bežnej škole je zodpovedný riaditeľ (-ka) školy. Za konkrétnu realizáciu špeciálno-pedagogickej starostlivosti, kvalitu poskytovaných špeciálno-pedagogických služieb je zodpovedný školský špeciálny pedagóg v spolupráci s komplexným realizačným tímom.

Úspešná integrácia závisí na spolupráci tímu odborných pracovníkov školy, mimoškolských zariadení a organizácií a rodičov. Dôležitá je úroveň vzájomnej komunikácie, spolupráce, schopnosti robiť spoločné rozhodnutia a pozitívneho postoja k integrácii všetkých členov tímu. Členovia tohto tímu sú spoluzodpovední za utvorenie podmienok pre výchovu a vzdelávanie zdravotne postihnutého žiaka na bežnej škole a poskytovanie odborného servisu tak žiakovi ako aj rodičom.

Členov tímu tvoria podľa potreby v individuálnych prípadoch nasledovní odborníci:

- Školský špeciálny pedagóg
- Učiteľ (učitelia, ktorí budú učiť žiaka v bežnej triede základnej školy)
- Školský psychológ (resp. spolupracujúci psychológ z pedagogicko-psychologickej poradne)
- Rodičia
- Lekár, zdravotná sestra

- Rehabilitačný pracovník
- Logopéd
- Výchovný poradca
- Administratívna sila

Vedúci tímu je školský špeciálny pedagóg. Jednotliví členovia tímu sa podieľajú na zabezpečovaní špeciálnej starostlivosti u každého zdravotne postihnutého žiaka individuálne adekvátne jeho špeciálno-pedagogickým potrebám. Špeciálny pedagóg môže spolupracovať podľa potreby s ďalšími odborníkmi (napr. zo špeciálno-pedagogickej poradne, detského integračného centra ap.). Tím odborných pracovníkov a rodičov odporúča riaditeľovi prijať, resp. neprijať zdravotne postihnutého žiaka na bežnú školu. V prípade prijatia žiaka rozhoduje aké metódy, postupy, služby, materiálne a personálne zabezpečenie bude potrebné realizovať, aby sa mohol žiak úspešne vzdelávať na bežnej škole.

Realizačný tím môže efektívne pracovať ak:

- má podporu riaditeľa školy a ostatných odborných pracovníkov a zároveň koná nezávisle
- má jasne určené ciele a úlohy ako celok
- každý člen je erudovaným odborníkom vo svojom odbore a má jasne určenú úlohu v rámci tímu
- členovia tímu si vzájomne podľa potreby poskytujú informácie v procese riešenia problému a rozhodovania
- rozhodnutia a spoločné stanoviská sa prijímajú na základe diskusie, vecných argumentov a vzájomného rešpektovania názorov a postojov jednotlivých členov tímu.

Zdravotne postihnutý žiak môže nastúpiť do bežnej základnej školy od prvého ročníka, alebo prestúpiť zo špeciálnej školy v priebehu školskej dochádzky. V prípade, že žiak plnil predchádzajúcu školskú dochádzku na špeciálnej škole, nadviaže školský špeciálny pedagóg podľa potreby kontakt a spoluprácu s učiteľmi (riaditeľom) tejto školy.

Riaditeľ (-ka) školy informuje školského špeciálneho pedagóga o úmysle prijať zdravotne postihnutého žiaka do školy v dostatočnom časovom predstihu a kontaktuje ho s rodičmi dieťaťa. Špeciálny pedagóg na základe dohovoru s rodičmi uskutoční spolu s členmi realizačného tímu potrebný počet sedení s dieťaťom a s rodičmi. Realizačný tím buď zabezpečí všetky potrebné vyšetrenia dieťaťa na stanovenie špeciálno-pedagogickej, psychologickkej a lekárskej diagnózy, alebo za týmto účelom spolupracuje so špeciálno-pedagogickou poradňou, pedagogicko-psychologickou poradňou, detským integračným centrom a ďalšími inštitúciami podľa potreby. Stanovenie špeciálno - pedagogickej diagnózy je súčasťou komplexnej starostlivosti o zdravotne postihnutého žiaka. Čím dôkladnejšie pozná špeciálny pedagóg zdravotne postihnutého žiaka, jeho anamnézu, stupeň postihnutia, sociálno-kultúrne zázemie, tým je lepšie pripravený na aplikáciu špeciálno-pedagogických postupov vo výchovno-vzdelávacom procese. Vyšetrenie dieťaťa s istým druhom zdravotného postihnutia uskutočňuje vždy špeciálny pedagóg so zodpovedajúcou špecializáciou (sluchovo postihnuté dieťa surdopéd, telesne postihnuté dieťa somatopéd ap.) Na základnej škole s väčším počtom integrovaných zdravotne postihnutých žiakov s rozličným

druhom postihnutia je vhodné zamestnať viacerých špeciálnych pedagógov s príslušnou špecializáciou, resp. založiť špeciálno-pedagogickú poradňu.

Na základe rozhovorov s rodičmi špeciálny pedagóg zistí ekonomickú a sociálnu úroveň rodiny a úroveň starostlivosti o postihnuté dieťa. Výsledky vyšetrení, pozorovania a rozhovorov sú východiskom pre odporúčanie rodičom a riaditeľovi (riaditeľke) školy :

1. prijať, zdravotne postihnutého žiaka do bežnej základnej školy, resp. odporučiť rodičom iný spôsob vzdelávania ich dieťaťa
2. v prípade prijatia žiaka pre zabezpečenie potrebných materiálnych a personálnych podmienok a pre vypracovanie individuálneho výchovno-vzdelávacieho plánu.

Odporúčanie pre riaditeľa školy prijať zdravotne postihnutého žiaka do bežnej školy, resp. návrh na iný spôsob vzdelávania je kolektívnym rozhodnutím celého realizačného tímu.

Ak na základe výsledkov vyšetrenia a pozorovania nie je možné spoľahlivo rozhodnúť o zaradení zdravotne postihnutého dieťaťa do bežnej, alebo špeciálnej školy, navrhne realizačný tím prijať dieťa na diagnostický pobyt. Dieťa je zaradené do príslušného ročníka triedy bežnej základnej školy na dobu maximálne piatich mesiacov. Počas diagnostického pobytu sa žiak (žiačka) učí spolu s ostatnými žiakmi a zároveň je v odbornej starostlivosti špeciálneho pedagóga, psychológa a podľa potreby ďalších členov realizačného tímu, pričom sa udržiavajú úzke kontakty a spolupráca s rodičmi. Na základe výsledkov diagnostického pobytu (najneskôr po piatich mesiacoch) realizačný tím navrhne vzdelávanie dieťaťa v bežnej škole, špeciálnej škole, alebo odporučí odklad školskej dochádzky. Diagnostický pobyt môže dieťa absolvovať aj v špeciálno-pedagogickom poradenskom zariadení (špeciálno-pedagogická poradňa, detské integračné centrum).

V procese vyšetrovania a pozorovania dieťaťa sa odporúča úzka spolupráca s rodičmi. Je vhodné oboznámiť rodičov s podmienkami vyučovania na základnej škole - s prostredím školy, materiálnym vybavením, učiteľmi a ďalšími odbornými pracovníkmi, podľa potreby aj s cieľmi a obsahom vyučovania vyučovacích predmetov. Dostatok informácií pomôže rodičom správne sa rozhodnúť o výbere školy pre vzdelávanie svojho dieťaťa.

Rodičia dieťaťa majú právo :

- dať alebo nedať súhlas na pedagogické, psychologické, lekárske vyšetrenie svojho dieťaťa
- byť účastníkmi diskusie, na základe ktorej realizačný tím rozhoduje o vzdelávaní dieťaťa na základnej škole, špeciálnej škole, odklade školskej dochádzky, alebo o diagnostickom pobyte
- v prípade odporúčania realizačného tímu a rozhodnutia riaditeľa školy neprijať žiaka, požadovať posúdenie rozhodnutia nezávislým odborníkom (v prípade akýchkoľvek

sporných otázok, pri nesúhlase s rozhodnutím odborných pracovníkov požadovať posúdenie problému nezávislým odborníkom)

- pri nesúhlase s rozhodnutím nezávislého odborného pracovníka odvolať sa na odbor školstva a kultúry príslušného okresného úradu,

- byť informovaní o postupoch a metódach vyučovania svojho dieťaťa na základnej škole, vyjadrovať sa k individuálnemu výchovno-vzdelávaciemu programu

- po dohovore s učiteľom a špeciálnym pedagógom zúčastňovať sa podľa potreby na vyučovacích hodinách spolu so svojim dieťaťom a pomáhať mu

V prípade, že riaditeľ školy na základe odporúčania realizačného tímu rozhodne neprijat' zdravotne postihnutého žiaka na bežnú základnú školu a rodičia s jeho rozhodnutím nesúhlasia, je vhodné požiadať o posúdenie problému a vyjadrenie nezávislého erudovaného odborného pracovníka z inštitúcie mimo školy (napr. z príslušnej špeciálno-pedagogickej poradne, detského integračného centra ap.). Po oboznámení sa s dôvodmi realizačného tímu, riaditeľa školy ako aj rodičov dieťaťa odborný pracovník zaujme stanovisko, ktoré je základom pre ďalšiu diskusiu realizačného tímu a rodičov, v ktorej je potrebné nájsť kompromisné riešenie. Najvhodnejším výsledkom pre žiaka, rodičov aj učiteľov v takomto prípade je na základe diskusie, odborných argumentov a vzájomného presvedčania zúčastnených strán dospieť ku kompromisnému riešeniu. Ak rodičia dieťaťa ani potom nesúhlasia s navrhovaným riešením majú možnosť sa obrátiť na odbor školstva a kultúry príslušného okresného úradu.

Aj v prípade nesúhlasu rodičov s individuálnym výchovno-vzdelávacím plánom, alebo s niektorými jeho časťami podľa návrhu odborných pracovníkov realizačného tímu a v diskusii nedôjde k vzájomnej dohode, sa odporúča požiadať o posúdenie problému a vyjadrenie stanoviska nezávislého erudovaného odborného pracovníka z mimoškolskej inštitúcie.

O všetkých rozhodnutiach realizačného tímu a riaditeľa školy je potrebné viesť **písomnú dokumentáciu.**

3. Individuálny výchovno-vzdelávací program

Individuálny výchovno-vzdelávací program určuje druh a kvalitu špeciálno-pedagogického zabezpečenia efektívneho vzdelávania zdravotne postihnutého žiaka na bežnej škole.

Každá kategória (druh) zdravotného postihnutia zahŕňa širokú škálu charakteristík a symptómov, ktoré sú v jednotlivých prípadoch zastúpené v individuálnej miere a rozličnej vzájomnej kombinácii. Žiadni dvaja zdravotne postihnutí žiaci nie sú rovnakí. Pri vypracovávaní individuálneho výchovno-vzdelávacieho programu je preto nevyhnutné **vychádzať z individuálnych vlastností, schopností a špeciálno-pedagogických potrieb každého žiaka** a nie zo všeobecnej kategórie (druhu) zdravotného postihnutia.

Hlavné časti Individuálneho výchovno-vzdelávacieho programu sú:

1. Súčasný zdravotný stav, druh a stupeň postihnutia, výchovno-vzdelanostná úroveň žiaka a charakteristika osobnostných predpokladov učiť sa
2. Učebný plán a učebné osnovy, resp. ich modifikáciu, podľa ktorého sa bude postupovať pri vyučovaní žiaka
3. Špeciálne učebné a technické pomôcky, modifikáciu učebných materiálov , ktoré je treba zabezpečiť pre vyučovanie žiaka
4. Charakteristika a popis špeciálno-pedagogického servisu
5. Dlhodobé a krátkodobé ciele výchovno-vzdelávacieho procesu, spôsob skúšania a hodnotenia vyučovacích výsledkov žiaka
6. Hodnotenie výchovno-vzdelávacieho plánu

Každý zdravotne postihnutý žiak musí mať vypracovaný individuálny výchovno-vzdelávací program v rozsahu zodpovedajúcom jeho špeciálno-pedagogickým potrebám. Na vypracovaní individuálneho výchovno-vzdelávacieho programu sa podieľajú podľa potreby všetci členovia realizačného tímu. Podkladom pre jeho vypracovanie je metodický materiál Výchovno-vzdelávací program žiaka so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami na základnej škole, ktorý bol vypracovaný osobitne pre sluchovo, zrakovu, telesne a mentálne postihnutého žiaka a pre žiaka s narušenou komunikačnou zručnosťou. Materiál schválilo Ministerstvo školstva SR rozhodnutím pod číslom 317/97-153 dňa 4.9.1997. Vypracovanie výchovno-vzdelávacieho programu koordinuje školský špeciálny pedagóg.

Pri vypracovávaní programu je potrebné zosúladiť učebný plán, učebné osnovy, vyučovacie ciele , metódy a postupy vyučovania, špeciálno-pedagogický servis a učebné pomôcky. Komplexný program je založený na spoločne stanovených cieľoch, stratégii vyučovania, materiálneho a personálneho zabezpečenia.

V učebnom pláne zdravotne postihnutého žiaka pre daný postupný ročník je možné:

- vynechať učebný predmet, ak je jeho vyučovanie z hľadiska postihnutia žiaka nevhodné, resp. nahradiť ho žiakovým potrebám adekvátnym učebným predmetom (napr. telesná výchova- zdravotná telesná výchova)
- pridať špecifický učebný predmet, potrebný z hľadiska postihnutia žiaka (napr. komunikačné zručnosti, individuálna logopedická starostlivosť ap.)
- vynechať učebný predmet, ktorého vyučovanie by bolo neefektívne z hľadiska postihnutia žiaka, príp. nahradiť rozšíreným vyučovaním iného vyučovacieho predmetu

Ak zdravotne postihnutý žiak nemôže postupovať v niektorých, alebo vo všetkých vyučovacích predmetoch podľa učebných osnov základnej školy, je možné :

- učebný obsah príslušného predmetu čiastočne redukovať
- použiť učebné osnovy predmetu príslušnej špeciálnej školy

Pri modifikácii učebného plánu a učebného obsahu osnov príslušného predmetu je treba vždy vychádzať z individuálne stanovenej diagnózy stupňa poruchy, schopností žiaka, jeho osobnostných predpokladov dosiahnuť určitú úroveň vzdelania a nie z kategórie postihnutia všeobecne.

Pre efektívne uplatnenie individuálneho výchovno-vzdelávacieho programu je potrebné vziať do úvahy:

a/ reálne stanovené vzdelávacie ciele, ktoré môže žiak dosiahnuť

b/ podstatné časti učebného obsahu učebných osnov, resp. vhodnú modifikáciu, ktorá zodpovedá stanoveným vzdelávacím cieľom

c/ špeciálno-pedagogický servis, ktorý je potrebné zabezpečiť a zosúladiť práce všetkých odborníkov

d/ zabezpečenie pomôcok a úpravu učebných materiálov primerane špeciálno-pedagogickým potrebám žiaka

e/ úpravu prostredia školy a triedy, príp. materiálne vybavenie zodpovedajúce špeciálno-pedagogickým potrebám žiaka

f/ spôsob hodnotenia učebných výsledkov žiaka.

4. Spolupráca učiteľa a školského špeciálneho pedagóga

Efektívna integrácia zdravotne postihnutého žiaka si vyžaduje spoluprácu učiteľa a špeciálneho pedagóga. Kooperatívne vyučovanie učiteľa a špeciálneho pedagóga si vyžaduje flexibilný prístup a uplatňovanie rozličných foriem vyučovania. Pri kooperatívnom vyučovaní sa obidvaja pedagógovia podieľajú na zodpovednosti za učebné výsledky zdravotne postihnutého žiaka. V tomto vzťahu a procese vyučovania špeciálny pedagóg nemá postavenie "pomocného učiteľa". Je rovnocenným odborným pracovníkom medzi zamestnancami školy, je vedúcim realizačného tímu a spolupodieľa sa na zodpovednosti za zabezpečenie špeciálno-pedagogických potrieb žiaka. Na vyučovaní je zodpovedný za vhodný výber a kvalitu špeciálno-pedagogických metód, postupov (špeciálno pedagogického servisu), ktorý si vyžaduje postihnutý žiak. Spolupráca dvoch učiteľov v triede by nebola dostatočne efektívna, ak by jeden z nich mal úlohu "hlavného" učiteľa a druhý by bol "iba" jeho asistentom. Kooperatívne vyučovanie obohacuje obidvoch učiteľov o nové poznatky, skúsenosti a prináša im väčšiu spokojnosť v práci, ako keby pracovali izolovane. Čím efektívnejšie dokážu obaja učitelia v triede na vyučovaní spolupracovať, tým väčší úžitok majú žiaci - tak postihnutí, ako aj ich spolužiaci - a tým menej je potrebné pracovať s postihnutým žiakom individuálne mimo vyučovania. Prítomnosť špeciálneho pedagóga na vyučovaní a jeho odborná práca dáva učiteľovi pocit istoty, že zdravotne postihnutý žiak má zabezpečené vyučovanie adekvátne jeho špeciálno-pedagogickým potrebám. Na druhej strane sa môže učiteľ kvalitatívnejšie venovať svojej práci v triede z hľadiska didaktického a výchovného vo vzťahu k všetkým žiakom - zdravých aj zdravotne postihnutých.

Kooperatívne vyučovanie učiteľa a špeciálneho pedagóga si vyžaduje:

- vzájomné chápanie a rešpektovanie obidvoch pedagógov ako rovnocenných odborníkov
- byť pripravený prekonať počiatočné prekážky, ochotu prispôbiť sa takej forme vyučovania, keď sú v triede dvaja pedagógovia
- vymedzenie úloh a zodpovednosti obidvoch pedagógov
- pravidelnú komunikáciu s cieľom riešiť problémy diskusiou, plánovať vyučovanie a hodnotiť výsledky žiakov.

Metódy a formy práce učiteľa a špeciálneho pedagóga v triede je potrebné zosúladiť tak, aby sa vzájomne nevyrušovali, ale sa dopĺňali a podporovali pri plnení vyučovacích cieľov.

Príklady modelov spolupráce učiteľa a špeciálneho pedagóga na vyučovacej hodine:

1. Učiteľ pracuje s celou triedou frontálne, špeciálny pedagóg zároveň pomáha postihnutému žiakovi (žiakom) s pochopením nových pojmov, zadávaných úloh a pod.
2. Učiteľ vysvetlí učebnú látku všetkým žiakom. Špeciálny pedagóg učivo opakuje s postihnutým žiakom (žiakmi), zatiaľ čo učiteľ vysvetľuje rozširujúce učivo ostatným žiakom, alebo s nimi učivo precvičuje
3. Učiteľ vysvetľuje učebnú látku, zatiaľ čo špeciálny pedagóg zároveň preberá to isté učivo s postihnutým žiakom (žiakmi), ale v rozsahu podľa individuálneho učebného plánu.

5. Organizácia práce školského špeciálneho pedagóga vo vyučovacom procese

Školský špeciálny pedagóg sa zúčastňuje na vyučovaní zdravotne postihnutých žiakov v jednotlivých triedach podľa stanoveného rozvrhu hodín, ktorý je možné podľa aktuálnej situácie modifikovať (napr. ak niektorý zdravotne postihnutý žiak nie je v škole prítomný, alebo ak vznikne situácia, vyžadujúca si okamžitú intervenciu špeciálneho pedagóga).

Týždenný úväzok priamej vyučovacej činnosti školského špeciálneho pedagóga je zhodný s úväzkom bežného učiteľa.

Špeciálny pedagóg môže pracovať so zdravotne postihnutým žiakom aj mimo triedy:

a/ ak vzhľadom na druh a stupeň postihnutia žiaka kooperatívne vyučovanie učiteľa príslušného vyučovacieho predmetu a špeciálneho pedagóga nie je dostatočne efektívne a vyučovanie predmetu (alebo len niektorých tematických celkov) je potrebné zabezpečiť individuálne

b/ ak sa zdravotne postihnutý žiak nezúčastňuje vyučovania niektorého predmetu a namiesto toho má počas danej vyučovacej hodiny zaradené vyučovanie iného

(špeciálneho) vyučovacieho predmetu, resp. rozšírené vyučovanie niektorého vyučovacieho predmetu

c/ špeciálny pedagóg pripravuje žiaka na vyučovaciu hodinu predmetu, ktorá bude nasledovať neskôr v triede s ostatnými žiakmi (napr. mu dopredu vysvetlí nové pojmy, zopakuje s ním učivo z predchádzajúcej hodiny, na ktoré bude učiteľ nadväzovať na nasledujúcej hodine ap.)

d/ špeciálny pedagóg opakuje so žiakom učivo, ktoré už odučil učiteľ na hodine predmetu v triede, resp. precvičuje so žiakom zručnosti osvojené na vyučovaní v triede

e/ úspešné plnenie učebných cieľov si vyžaduje individuálne aplikovať špeciálne metódy a postupy (reedukačné, rehabilitačné, terapeutické).

6. Výchovno-terapeutické úlohy školského špeciálneho pedagóga

Obsahom práce špeciálneho pedagóga nie je len odborný servis v procese vyučovania, ale sleduje aj psychický vývin zdravotne postihnutého žiaka a sociálne vzťahy v triede a podľa potreby v spolupráci s ostatnými členmi realizačného tímu (najmä s učiteľmi a so školským psychológom) uskutočňuje potrebné intervencie. Sleduje a hodnotí sociálne postavenie zdravotne postihnutého žiaka v triede:

- ako často vzájomne komunikujú a kontaktujú sa zdravotne postihnutí a zdraví žiaci a pri akých príležitostiach
- koľko priateľov má zdravotne postihnutý žiak a akí sú to žiaci
- ako reaguje zdravotne postihnutý žiak na podnety spolužiakov, aké sú jeho sociálne zručnosti a schopnosť nadväzovať sociálne vzťahy
- aký má vzťah k učiteľom a ako reaguje na ich podnety a požiadavky

V prípade izolácie zdravotne postihnutého žiaka, alebo odmietania zo strany ostatných spolužiakov (separácie celej skupinky, ak je viac postihnutých žiakov v triede), učí všetkých žiakov chápať a rešpektovať odlišnosti, ktorými sa ľudia od seba líšia (nielen na základe telesného, zmyslového, mentálneho postihnutia, ale aj etnickej a rasovej príslušnosti, náboženského vyznania, sociálno-kultúrneho prostredia, z ktorého pochádzajú ap.) Vysvetlí žiakom charakter zdravotného postihnutia tak, aby pochopili, za akých podmienok sa môže ich postihnutý spolužiak s nimi učiť a zúčastňovať spoločných aktivít, snaží sa odstrániť falošné predstavy a predsudky o vlastnostiach osobnosti a živote zdravotne postihnutých ľudí v spoločnosti. Vysvetlí žiakom, že nie ľútosť, ale poskytnutie primeranej pomoci a prijatie postihnutého žiaka ako rovnocenného člena (z ľudského hľadiska) žiackeho kolektívu je prejavom priateľstva.

Na druhej strane špeciálny pedagóg pomáha zdravotne postihnutému žiakovi pri adaptácii na prostredie v bežnej škole (najmä pri prechode zo špeciálnej školy, alebo z rodiny so slabším sociálno-výchovným zázemím). Čím lepšie sa postihnutý žiak prispôbi prostrediu v bežnej škole, tým je menej trecích plôch pre prípadný vznik komplikácií, napätia a sporov v sociálnych vzťahoch žiakov. Podľa potreby v individuálnych prípadoch špeciálny pedagóg učí postihnutého žiaka:

- komunikovať s ostatnými žiakmi a s učiteľmi
- chápať názory, postoje, záujmy a potreby jeho nepostihnutých spolužiakov a nadväzovať s nimi sociálne vzťahy
- učiť sa a vykonávať všetky činnosti v škole samostatne do takej miery, ako to charakter jeho postihnutia dovoľí
- zapájať sa do hier a voľnočasových aktivít spolu so svojimi spolužiakmi adekvátne charakteru svojho postihnutia
- reálne hodnotiť svoje schopnosti, záujmy aj nedostatky, aby si žiak vedel stanoviť adekvátne ciele v učení, pri výbere povolania a v sociálnych vzťahoch
- vedieť sa relatívne samostatne rozhodovať, vyjadrovať a presadzovať svoje potreby a záujmy
- byť tolerantný voči spolužiakom, nezneužívať ochotu iných pri poskytovaní pomoci

Školský špeciálny pedagóg v spolupráci s učiteľom (a podľa potreby aj s inými odborníkmi realizačného tímu) tvorivo uplatňuje rozličné metódy na utváranie dobrých sociálnych vzťahov, priateľskej atmosféry a triednej súdržnosti.

7. Spolupráca školského špeciálneho pedagóga s rodičmi zdravotne postihnutých žiakov

Komunikácia s rodičmi a vzájomná výmena informácií je dôležitým činiteľom, ktorý má pozitívny vplyv na výchovno-vzdelávacie výsledky zdravotne postihnutých žiakov. Rodičia majú dôležitú úlohu pri ovplyvňovaní spoločnosti prostredníctvom spoločenských aktivít s cieľom uplatňovať práva postihnutých. Úroveň rodičovskej starostlivosti je jedným z najdôležitejších činiteľov pri prekonávaní následkov postihnutia dieťaťa na jeho osobnostný rozvoj. Dobrá spolupráca s rodičmi pomáha učiteľom, špeciálnemu pedagógovi a iným odborníkom pri výchovno-vzdelávacej práci so žiakom. Je preto v záujme školy nadviazať spoluprácu s rodičmi zdravotne postihnutého žiaka a i podporovať ich angažovanosť pri plnení výchovno-vzdelávacieho programu.

Angažovanosť rodičov a ochota spolupracovať so školou závisí od viacerých činiteľov, ako napr.:

- dôkladná príprava špeciálneho pedagóga, alebo iného odborného pracovníka na stretnutie s rodičom
- dobrá kooperácia, zohratosť realizačného tímu odborných pracovníkov v práci s postihnutým žiakom
- pri osobnom stretnutí, alebo v písomnom kontakte používanie jazyka, ktorému rodič rozumie, vysvetlenie odborných pojmov
- schopnosť vcítiť sa do situácie rodiča, ochota diskutovať o problémoch výchovy dieťaťa a vedieť poradiť
- profesionálna erudovanosť odborných poradcov, láskavý a zdvorilý prístup pri jednaní s rodičom je predpokladom získania si dôvery a súhlasu s navrhovanými špeciálnymi postupmi výchovy a vzdelávania zdravotne postihnutého žiaka.

Jedným z najdôležitejších predpokladov dobrej spolupráce školy a rodičov je vzájomná informovanosť o učebných výsledkoch, správani, resp. problémoch vo výchove dieťaťa. Vzájomná výmena informácií sa môže uskutočňovať na základe osobných stretnutí, písomným kontaktom, resp. kombináciou oboch spôsobov. Od dohovoru rodičov a špeciálneho pedagóga (resp. učiteľa) závisí, ako často a akým spôsobom sa budú obidve strany informovať o učebných výsledkoch a správani žiaka. Pre písomný kontakt sú vhodné písomné hodnotenia (denné, týždenné, mesačné ap.), vypracované na listoch s predtlačenými položkami. Dôležitá je ich stručnosť, zrozumiteľnosť, prehľadnosť a odporúča sa aj miesto pre vyjadrenie rodičov. Každá škola si môže vypracovať list pre písomné hodnotenie tak, aby zodpovedal potrebám zdravotne postihnutého žiaka a aktivitám, ktoré uskutočňuje špeciálny pedagóg (alebo iný odborný pracovník) v práci s postihnutým žiakom, ako aj časovému intervalu hodnotenia a ročníku základnej školy.

Príklad listu pre denné hodnotenie (1. - 2. roč. ZŠ)

<u>Denné hodnotenie žiaka</u>				
Meno:.....			Dátum:.....	
Predmet	Učebné výsledky	Správanie	Usilovnosť	Domáca úloha
Slovenský jazyk a literatúra: jazyk				
písanie				
čítanie				

Prvouka				
Matematika				
Výtvarná výchova				
Hudobná výchova				
Telesná výchova				
				_____ učiteľ (-ka)
<u>Vyjadrenie (informácie) rodiča:</u>				
				_____ rodič

Odporúča sa uprednostniť stručné slovné hodnotenie pred hodnotením známkami, ktoré je síce jednoduchšie a v súlade s tradíciami v našich podmienkach, ale je menej informatívne a konkrétne. Motivujúce je hodnotenie založené na zdôraznení dobrých výsledkov žiaka. Nedostatky je vhodné taktne sformulovať ako učivo, ktoré si žiak ešte musí doplniť, zručnosti, ktoré je ešte treba precvičiť ap. Tie časti učiva, resp. zručnosti, ktoré si žiak nemôže osvojiť, alebo dostatočne osvojiť vzhľadom na svoje postihnutie sa nehodnotia ako nedostatky.

8. Úloha školského špeciálneho pedagóga pri úprave prostredia triedy

Školský špeciálny pedagóg v spolupráci s triednym učiteľom navrhuje úpravu interiéru triedy tak, aby bol v súlade so špeciálno-pedagogickými potrebami žiakov ,ale aj podporoval príjemnú atmosféru. Trieda má byť čistá, bezpečná, dobre osvetlená, primerane vyzdobená a farebná.

Niektoré úpravy prostredia triedy zohľadňujúce špeciálno-pedagogické potreby zdravotne postihnutého žiaka:

a/ Trieda so sluchovo postihnutým žiakom

- pokiaľ možno, triedu s nepočujúcim žiakom umiestniť do tichej časti školy
- posadiť žiaka v triede tak, aby dobre videl na učiteľa a mohol odzerať
ďalej od okna a iných zdrojov hluku
tak, aby mu nesvietilo svetlo priamo do očí
- zabezpečiť mu otáčaciu stoličku, aby sa mohol za učiteľom pri odzeraní otáčať
- posadiť ho vedľa žiaka schopného, s dobrým vzťahom k nepočujúcim, ktorý mu bude ochotný pomáhať
- vyzdobiť triedu viacerými nástenkami s učebnými materiálmi a správami zo života školy, pravidlami správania, hodnotením výsledkov práce žiakov a tými informáciami, ktoré sa žiaci bežne dozvedajú od učiteľa ústnym podaním

b/ Trieda so zrakovo postihnutým žiakom

- Vybaviť triedu bezpečným nábytkom - bez ostrých hrán hrotov ap., aby sa žiak pohybujúci po triede neporanil
- zariadiť triedu stabilne, nepresúvať nábytok z miesta na miesto
- naučiť žiaka pohybovať sa po triede
- posadiť žiaka na dobre osvetlené miesto, ale tak, aby ho svetlo neoslepovalo
- posadiť žiaka na bezpečné miesto, ďalej od napr. radiátorov, alebo iných vecí, o ktoré by sa mohol poraniť
- posadiť žiaka vedľa spolužiaka s dobrým vzťahom k zrakovo postihnutým, ktorý mu bude ochotný pomáhať

c/ Trieda s telesne postihnutým žiakom

- zabezpečiť bezbariérový prístup do triedy (bez prahu)
- pre žiakov na vozíčku dostatočne široký vstup a dostatočne široké uličky medzi lavicami
- zabezpečiť individuálne podľa potreby špeciálny nábytok (stolička, stôl)
- umiestniť nábytok a iné vybavenie triedy tak, aby bolo prístupné žiakovi (napr. vypínač, umývadlo. poličky, tabuľa ap.)
- posadiť žiaka vedľa spolužiaka s dobrým vzťahom k telesne postihnutým, ktorý mu bude ochotný pomáhať

d/ Trieda so žiakom s poruchami správania a pozornosti

- posadiť žiaka blízko učiteľa, aby mal možnosť často ho motivovať k práci a kontrolovať
- posadiť žiaka k spolužiakovi s pozitívnym modelom správania
- posadiť žiaka na miesto, ktoré je ďalej od okna, dverí a iných miest, ktoré by mohli byť príčinou jeho zníženej koncentrácie pozornosti na vyučovaní

Ďalšie odporúčania úpravy prostredia triedy a organizácie vyučovania sú uvedené v už spomenutom Výchovno-vzdelávacom programe, ktorý bol vypracovaný osobitne pre sluchovo, zrakovo, telesne a mentálne postihnutého žiaka a žiaka s narušenou komunikačnou schopnosťou.

9. Hodnotenie výchovno-vzdelávacích výsledkov zdravotne postihnutého žiaka

Permanentné pozorovanie a hodnotenie učebných výsledkov a správania postihnutého žiaka je potrebné, aby si učiteľ, špeciálny pedagóg a iní odborní pracovníci overili jednak či žiak dosahuje stanovené ciele v individuálnom učebnom pláne a či je jeho vzdelávanie na bežnej základnej škole efektívne. Akékoľvek nedostatky sú podnetom pre realizačný tím na zmenu stratégie výchovy a vzdelávania postihnutého žiaka.

Pozorovanie a komplexné hodnotenie žiaka zahŕňa:

- učebné výsledky
- snahu, usilovnosť
- sociálne vzťahy
- správanie žiaka (dodržiavanie pravidiel správania v škole)

Podľa možnosti zapája špeciálny pedagóg a učiteľ na vyučovaní postihnutého žiaka do skupinovej, alebo párovej práce s ostatnými žiakmi v triede, aby mohol pozorovať, hodnotiť a porovnať:

- výkon postihnutého žiaka a jeho spolužiakov
- sociálne správanie a postavenie postihnutého žiaka vo vzťahu k ostatným spolužiakom

Porovnávanie výkonu postihnutého žiaka nemá za cieľ hodnotiť ho v porovnaní s výkonom jeho spolužiakov, ale slúži na permanentné spresňovanie a dopracovávanie jeho individuálneho učebného plánu v jednotlivých učebných predmetoch.

Špeciálny pedagóg hodnotí výkon a správanie postihnutého žiaka na základe:

- vlastného pozorovania
- informácií od učiteľov (úroveň učebných výsledkov, zručností, pracovných návykov, sociálne vzťahy žiaka, úspešné a neúspešné metódy vyučovania, efektívne učebné pomôcky ap.)
- informácií od rodičov (správanie dieťaťa doma po zaradení do bežnej školy, zmeny v správaní dieťaťa po určitom čase, úroveň zvládania školských úloh, vypracovávanie domácich úloh, udržiavanie, alebo neudržiavanie priateľských vzťahov so spolužiakmi aj mimo školy vo voľnom čase ap.)
- informácií od samotného žiaka prostredníctvom
 - a/ pozorovania a získavania poznatkov o problémoch žiaka priamo v procese vyučovania
 - b/ rozhovoru so žiakom (vlastné hodnotenie dobrých výsledkov aj nedostatkov v učení, ktoré predmeta a učebné celky zvláda úspešne, v ktorých predmetoch, alebo učebných celkoch má žiak ťažkosti, ako hodnotí svoje postavenie v triede, vzťah postoje a pomoc spolužiakov ap.)

Pri hodnotení učebných výsledkov zdravotne postihnutých žiakov sa učiteľ a špeciálny pedagóg riadi Metodickými pokynmi na hodnotenie a klasifikáciu žiakov so špeciálno-pedagogickými potrebami v bežných základných školách, ktoré schválilo Ministerstvo školstva SR pod č. 6164/96-153 zo dňa 12. 12. 1996 s platnosťou od 1. 1. 1997

Školský špeciálny pedagóg pracuje v súlade s týmito metodickými pokynmi so všetkými deťmi, ktoré sú vychovávané a vzdelávané v bežnej základnej škole a v prípade ktorých je predpokladom dosahovania ich školskej úspešnosti poskytovanie špeciálno - pedagogického servisu v rozličnej miere a kvalite.